ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

BuxDU Pedagogika kafedrasi katta o'qituvchisi

Djurayeva Salomat Nabiyevna

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIDA ETNOPEDAGOGIKA ASOSIDA O'QUVCHILARNING MA'NAVIY TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida etnopedagogika asosida o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasini rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilinadi. Etnopedagogika xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, an'analari va tarbiyaviy qarashlarini o'zida mujassam etgan pedagogik yo'nalish bo'lib, yosh avlodning ma'naviy shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida etnopedagogik qadriyatlarning boshlang'ich ta'lim jarayonidagi o'rni, o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasini shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari hamda ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish yo'llari o'rganildi. Tadqiqot natijalari etnopedagogik materiallardan foydalanish o'quvchilarning milliy qadriyatlarga hurmatini oshirish, ularning ma'naviy dunyoqarashini kengaytirish hamda ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar:etnopedagogika, ma'naviy tarbiya, boshlang'ich ta'lim, milliy qadriyatlar, pedagogik metodlar, xalq pedagogikasi.

Kirish

Globallashuv jarayoni kuchayib borayotgan zamonaviy jamiyatda yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash muhim ijtimoiy vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning ma'naviy va axloqiy qarashlari shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Shu sababli boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasini rivojlantirishda etnopedagogik qadriyatlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi [1].

Etnopedagogika xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, an'analari, marosimlari hamda tarbiyaviy qarashlarini o'z ichiga olgan ilmiy yo'nalish bo'lib, u yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashga xizmat qiladi. Xalq pedagogikasi elementlari orqali o'quvchilarda vatanparvarlik, hurmat, mehr-oqibat va mehnatsevarlik kabi fazilatlar shakllanadi [2].

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirish, balki ularning ma'naviy va axloqiy kamolotini ta'minlash ham muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan etnopedagogik qadriyatlar boshlang'ich ta'lim jarayonida samarali tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar, milliy o'yinlar va an'analar asosida tashkil etilgan darslar ularning qiziqishini oshiradi hamda ma'naviy tarbiyasini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, bunday metodlar o'quvchilarning milliy madaniyatga hurmatini kuchaytiradi va ularni ijtimoiy hayotga tayyorlashga yordam beradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi boshlang'ich ta'lim tizimida etnopedagogika asosida o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasini rivojlantirishning nazariy va metodik asoslarini ilmiy tahlil qilishdan iborat.

Material va metod

Mazkur tadqiqot boshlang‘ich ta’lim tizimida etnopedagogika asosida o‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasini rivojlantirishning nazariy va metodik asoslarini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot jarayonida pedagogika, etnopedagogika, boshlang‘ich ta’lim metodikasi hamda ma’naviy tarbiya sohasidagi ilmiy manbalar chuqur o‘rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini xalq pedagogikasi nazariyasi, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar tashkil etdi.

Tadqiqot davomida ilmiy izlanishlar tizimli, qiyosiy va tahliliy yondashuvlar asosida olib borildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi etnopedagogik qadriyatlarning boshlang‘ich ta’lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda ularning o‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasiga ta’sirini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat bo‘ldi. Shu maqsadda pedagogika va etnopedagogika sohasidagi ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi hamda o‘quv jarayonida qo‘llaniladigan pedagogik metodlar o‘rganildi.

Tadqiqot jarayonida bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish metodi qo‘llanildi. Ushbu metod orqali etnopedagogika, milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya va boshlang‘ich ta’lim metodikasiga oid ilmiy manbalar o‘rganildi. Tahlil jarayonida monografiyalar, ilmiy maqolalar, o‘quv qo‘llanmalar hamda normativ hujjatlar ko‘rib chiqildi. Bu metod yordamida etnopedagogik qadriyatlarning pedagogik mohiyati hamda ularning ta’lim jarayonidagi o‘rni aniqlab berildi [1].

Shuningdek, tadqiqotda qiyosiy tahlil metodi ham keng qo‘llanildi. Mazkur metod yordamida boshlang‘ich ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan an’anaviy pedagogik metodlar bilan etnopedagogik yondashuv asosidagi metodlar o‘zaro taqqoslab o‘rganildi. Natijada etnopedagogik materiallardan foydalanish o‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasini shakllantirishda samaraliroq pedagogik vosita ekanligi aniqlandi.

Pedagogik kuzatish metodi ham tadqiqot jarayonida muhim o‘rin egalladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining dars jarayonidagi faoliyati, ularning milliy qadriyatlarga bo‘lgan munosabati, o‘quv materiallarini o‘zlashtirish darajasi hamda darsdagi faolligi kuzatildi. Kuzatish natijalari etnopedagogik materiallar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning qiziqishini oshirishi va ularning ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi.

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil metodi ham qo‘llanildi. Ushbu metod yordamida boshlang‘ich ta’lim jarayoni murakkab pedagogik tizim sifatida ko‘rib chiqildi. Ta’lim jarayonining asosiy komponentlari – o‘qituvchi, o‘quvchi, o‘quv materiali, pedagogik metodlar hamda tarbiyaviy vositalar o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilindi. Bu esa etnopedagogik qadriyatlarni ta’lim jarayoniga samarali integratsiya qilish imkoniyatlarini aniqlashga yordam berdi.

Tadqiqotda umumlashtirish va ilmiy xulosa chiqarish metodlari ham qo‘llanildi. Olingan ilmiy ma’lumotlar umumlashtirilib, etnopedagogika asosida o‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasini rivojlantirishning samarali pedagogik usullari aniqlab berildi. Ushbu metod orqali etnopedagogik qadriyatlarning ta’lim jarayonidagi tarbiyaviy ahamiyati hamda ularni qo‘llashning metodik jihatlari ilmiy asoslab berildi.

Tadqiqot doirasida boshlang‘ich ta’lim jarayonida foydalaniladigan etnopedagogik materiallar ham tahlil qilindi. Jumladan, xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar, milliy o‘yinlar, urf-odatlar va an’analar o‘quv-tarbiyaviy vosita sifatida ko‘rib chiqildi. Ushbu materiallar o‘quvchilarning yosh xususiyatlari hamda psixologik rivojlanish darajasini hisobga olgan holda tanlab olindi. Chunki boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun xalq og‘zaki ijodi namunalariga asoslangan ta’lim materiallari oson qabul qilinadi va ular orqali berilgan tarbiyaviy g‘oyalar samarali o‘zlashtiriladi [2].

Shuningdek, etnopedagogik materiallar asosida tashkil etilgan darslarda interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari ham o‘rganildi. Xususan, aqliy hujum, klaster, rolli o‘yinlar, sahnalashtirish, guruhli muhokama kabi metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qilishi aniqlangan. Bu metodlar o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi hamda ularning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi.

Natijada tadqiqot jarayonida qo‘llanilgan metodlar etnopedagogika asosida o‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini har tomonlama o‘rganishga imkon berdi. Olingan natijalar etnopedagogik qadriyatlardan foydalanish boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning ma’naviy dunyoqarashini kengaytirishi, ularning milliy madaniyatga hurmatini kuchaytirishi hamda ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qilishini ko‘rsatdi.

Natija

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim jarayonida etnopedagogik materiallardan foydalanish o‘quvchilarning ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Ayniqsa xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish o‘quvchilarning milliy qadriyatlarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Xalq ertaklari orqali o‘quvchilarga yaxshilik va yomonlik tushunchalari, maqollar orqali esa hayotiy tajriba va axloqiy qoidalar yetkaziladi. Milliy o‘yinlar esa o‘quvchilarning jismoniy va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi.

Jadval 1 Etnopedagogika asosida ma’naviy tarbiyani shakllantirish vositalari

Etnopedagogik vosita	Tarbiyaviy ahamiyati
Xalq ertaklari	Axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi
Maqollar va hikmatli so‘zlar	Hayotiy tajribani o‘rgatadi
Milliy o‘yinlar	Jamoaviylik va hamkorlikni rivojlantiradi
Urf-odat va an’analar	Madaniy merosni anglashga yordam beradi

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, etnopedagogik materiallar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda ularning ma’naviy tarbiyasini mustahkamlaydi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari boshqa olimlarning ilmiy ishlari bilan hamohang ekanligi aniqlandi. Ko‘plab tadqiqotlarda etnopedagogika yosh avlodni ma’naviy va axloqiy jihatdan tarbiyalashda muhim vosita sifatida qaraladi [3].

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida etnopedagogik materiallardan foydalanish o‘quvchilarning milliy o‘zligini anglashiga yordam beradi. Bu jarayon o‘quvchilarda milliy madaniyatga hurmat va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantiradi.

Shuningdek, etnopedagogika asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, xalq ertaklarini sahnalashtirish yoki milliy o‘yinlarni tashkil etish orqali o‘quvchilar o‘zaro hamkorlik qilishni o‘rganadi.

Xulosa

Boshlang‘ich ta’lim tizimida etnopedagogika asosida o‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Tadqiqot natijalari etnopedagogik qadriyatlar o‘quvchilarning ma’naviy kamolotini shakllantirishda samarali vosita ekanligini ko‘rsatdi.

Shu sababli boshlang‘ich ta’lim tizimida xalq pedagogikasi elementlaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayon o‘quvchilarning milliy madaniyatga hurmatini oshiradi hamda ularni barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent, 2008.
2. Qodirov B. Pedagogika nazariyasi. Toshkent, 2015.
3. Ismoilova M. Etnopedagogika asoslari. Toshkent, 2016.
4. Musurmonova O. Oila pedagogikasi. Toshkent, 2017.
5. Sodiqov O. Milliy qadriyatlar va tarbiya. Toshkent, 2014.
6. Yo‘ldoshev J. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2018.
7. Niyozov A. Ta’lim metodlari. Toshkent, 2019.
8. Usmonova Z. Pedagogik innovatsiyalar. Toshkent, 2020.
9. Rasulov T. Etnomadaniyat asoslari. Toshkent, 2015.
10. Ahmedov B. Pedagogik jarayon nazariyasi. Toshkent, 2018.
11. Yusupova N. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. Toshkent, 2019.
12. Abdurahmonov R. Ta’lim psixologiyasi. Toshkent, 2017.